

ხელმძღვანელი ჯ. სადრაძე

გურიის ისტორია

რომან ხომერიკი
ოზურგეთის რაიონი
კ. მეგრელიძის სახელობის
სოფ. შრომის საჯარო სკოლა
X კლასი

2006 წელი

ტერმინები “გურია” “გურული”, “გურიელი”. გურია მბელთაგან ადრეული და შუა საუკუნეებიდან ერქვა დასავლეთ საქართველოს ერთ რეგიონს, რომლის საზღვრები იყო:

დასავლეთით – შავი ზღვა; აღმოსავლეთით – აჭარა, გურიის ქედი; ჩრდილოეთით – მდინარე რიონი და სამხრეთით – მდინარე ჭოროხი.

გურია საისტორიო წყაროებში მოიხსენიება VIII საუკუნეში, მურვან ყრუს შემოსევისას (735-738წ.წ.) უკან დახეულმა არაბებმა გაიარეს “გზა გურიისა”.

ტერმინ გურიის განმარტება დაუდგენელია, პირველად მისი გააზრება ვახუშტი ბაგრატიონმა სცადა,

მისი სიტყვით გურია არა წილი ეგრისისა არს, არამედ ქართლოსისა, როდესაც აფხაზეთში გამეფდა ლეონი (VIII საუკუნის ბოლო მეოთხედში) მაშინ აღარ ინებეს მორჩილება ოძრახოს ერისთავისა, განდგნენ და მიერთდნენ ლეონს, როგორც სახელი აცხადებს “გურიობით განდგომილნი”.

მარი ბროსეს აზრით გურია შეიძლება მომდინარეობდეს სპარსული ცეცხლთაყვანისმცემელთა სახელწოდებიდან “გურა”. ამ მოსაზრებას ბროსე იმ ფაქტით ამაგრებდა, რომ ბერძენ-სპარსელთა ომის დროს ახლანდელი გურიის ტერიტორია ერთ ხანს სპარსელებს ეპყრათ.

მომდევნო ხანებში გურიის განმარტების დაადგენას თედო სახოკია შეეცადა, მისი აზრით რაკი გური მეგრულად გულს ნიშნავს, აქედან უნდა იყოს გურია გულფიცხი და გულადი ხალხის ქვეყნის გაგებით. თვითონ გურიის მკვიდრთა აზრით, სახოკიას გადმოცემით როცა საქართველოს საზღვარი ტრაპიზონამდე მიდიოდა გურია გულად (მეგრულად გური- გულია) ანუ შუა ადგილად ითვლებოდა ჩვენი მამულის.

ნ. ბერძენიშვილის აზრით, რაკი სამხედრო-ადმინისტრაციული ერთეული ტერმინი გურიელი, სარეზიდენციო პუნქტის სახელიდანაა ნაწარმოებრი. გურია ეწოდება არა მარტო მხარეს, არამედ მხარის ერთ-ერთ პუნქტს.

1963 წლის გურიანთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ, რამაც გურიანთის ციხის მიდამოებში ბრინჯაოსა და რკინის ხანის ნამოსახლარების არსებობა დაადასტურა, ბერძენიშვილის ვარაუდი “გურიის” გურიანთა გურიასთან კავშირის ვარაუდი კიდევ უფრო განამტკიცა. ჯ. გვეტაძის მოსაზრებით, ურარტულ წყაროებში ძვ.წ. VIII საუკუნეში მოხსენიებული ქვეყანა კურიანთა რაც ასურულ წარწერებში გურიანის ოლქად იწოდება, ტოპონიმ გურიასთან უნდა იყოს დაკავშირებული. დასაშვებია, კურიანია გურიანისა ქვეყნის ამ მხარისათვის “გურიის” შერქმევა.

როგორც ვხედავთ, ტერმინ გურიისეტიმოლოგია ჯერჯერობით არ არის დადგენილი. გურიის მკვიდრს გურული ეწოდება. გურული მეორადია და იგი პირველადს, “გურიის” მკვიდრს გულისხმობს. ასეა ნაწარმოები აჭარელი, მეგრელი, რაჭველი განსხვავებით ქერმინებისაგან მესხი, სვანი, კახი, ჯავახი.

გურული ლიტერატურაში შედარებით ახალი ფორმაა, ძველ წყაროებში იხმარებოდა გურიელი. ბაგრატ IV დროს XI საუკუნეში იხსენიებდნენ “გურიელნი აზნაურნი” ე.ი. აზნაურები გურიიდან. გურიელს უწოდებს გურიის მცხოვრებს სულხან-საბაორბელიანიც. იოანე ბატონიშვილი XIX საუკუნის დასაწყისში წერს, რომ იაკობ დუმბაძე შემოქმედელი იყო, გურიელი.

გურიელი - გურიის მკვიდრი და გურიის მფლობელი რომ განესხვავებინათ პარალელურად იხმარებოდა ახალი ფორმა “გურიული”, ასევე საყურადღებოა რომ XVIII – XIX საუკუნეებში გამაჰმადიანებული ქვემო გურიის (მდინარე ჩოლოქიდან ჭოროხამდე) მოსახლეობა თავს ისევ გურულებად ან გურიელებად თვლიდა. 1870 წელს ოფიციალური დოკუმენტით ქობულეთის სანჯაყიდან ოზურგეთის მაზრაში გამოხიზნული ბოლქვაძეები, მოხელიშვილები, ხომერიკები, სადრაძეები, ხახუტაშვილები, ბერიძეები ფიცით გამოკითხვის დროს აღნიშნავდნენ, რომ ისინი არიან გურულები.

გურიანთის ციხის ნანგრევები

გურია - გურიას ძველად დიდი ადგილი ეჭირა, მაგრამ დროთა განმავლობაში შემცირდა იგი და დღეს მისი ნახევარიც აღარ არის .

ადრე გურიას საზღვრავდა აღმოსავლეთით – ფერსათის მთა (აჭარა-გურიის ლხინოს მთა), დასავლეთით – შავი ზღვა, სამხრეთით - მდ.ჭოროხი და ჩრდილოეთით – ოდიში (სამეგრელო). შემდეგ შევიწროვდა ამ საზღვრებიდან და ახლა საზღვრავს აღმოსავლეთით – ფერსათის მთა; დასავლეთით – შავი ზღვა; სამხრეთით მდ. ჩოლოქი და ჩრდილოეთით – მდ. რიონი. ძველ გურიასთან შედარებით შემცირებულია კახაბერით ქობულეთითურთ და ოდიშით – ფოთის მხრითურთ. გურიას მხოლოდ ოზურგეთის მაზრაღა შეადგენს. აღმოსავლეთიდან დასავლეთით 50 კერსსარ აღემატება და ჩრდილოეთიდან სამხრეთით 35 კერსს. მთელს გურიაში მცხოვრებთა რიცხვი 80 000 სულს შეადგენს.

გურიაში მხოლოდ ერთი ქალაქია – ოზურგეთირომელშიც 4000 მცხოვრებია. ეს ქალაქი მეტად მშვენიერია ბაღ-ვენახებით. ქალაქს სამი-ოთხი მდინარე ჩამოუდის შუა გულსა და გვერდებზე. გურიის რელიეფი მრავალფეროვანია, აქარის როგორც მაღალი მთები ისე ვაკე ადგილები..

გურიაში მოედინება შესანიშნავი მდინარე ნატანები, რომელსაც ოზურგეთში გიჟმაჟი ბჟუჟი და აჭის წყალი ერთვის და საკმაოდ მოზრდილი მდინარე შეკვეთილში უერთდება ზღვას. შესანიშნავია აგრეთვე მდ.სუფსა, რომელიც მრავალი ნაკადულის შეერთებით იზრდება და მდ. ნატანების შესართავთან ახლოს უერთდება ზღვას. ეს მდინარეები 40-45 ბერსს მიმდინარეობენ თავიანთი სათავიდან, რომელსაც ორივესთვის აჭარა-გურიის მთა შეადგენს.

გურიის აღმოსავლეთით ლხინოს მთის შტო გრძელდება ეს შტო ნიგოეთის მთებად იწოდებადა საკმაოდ მაღალია. მთები დიდ სამსახურს უწევს გურიას, რადგან იმერეთიდან წამოსულ ზენა ქარს გურიისკენ არ უშვებს.

გურიის ადრე და შუა ფეოდალური საფორტიფიკაციო ნაგებობები.

თანამედროვე გურიის ტერიტორიაზე რომელიც შუა საუკუნეებში მეტ ფართობს მოიცავდა, მიკვლეულია მრავალი არქეოლოგიური თუ ხუროთმოძღვრული ძეგლი.მათ შორის აღსანიშნავია გურიის სასიმაგრო ნაგებობანი,როლებიც მეტნაკლები სისრულით არის შემორჩენილი და შესწავლილი.

ადრეული შუა საუკუნეების სასიმაგრო ნაგებობათაგან დიდ ყურადღებას იმსახურებს ოზურგეთის რაიონში, მისგან 5

ვაშნარი. სამნავიანი ბაზილიკა

კმ. დასავლეთით მდებარე ციხე-ქალაქი ვაშნარი, რომელიც მდინარეების სკურდუმის და ნატანების შესართავში არის მიქცეული, შემალღებულ ადგილას. იგი სამი მხრიდან დაცულია ფლატენაპირიანი მდინარეებით,ხოლო აღმოსავლეთიდან გამაგრებულია ქვითკირის მტკიცე ორმაგი ზღუდეებით. ქალაქს სხვა მხარეებიდანაც შემოუყვებოდა გარე გალავანი რომელიც ერთმანეთის პარალელურად გამავალ ზემოთხსენებული მდინარეებს აერთებს, ნაწილობრივ მათ გასწვრივაც გაუყვება, ხოლო შიდა ციხის გალავანი, რომლის აღმოსავლეთი ნაწილი არქეოლოგიურად შესწავლილ იქნა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ, (ხელმძღვანელი გ. გობეჯიშვილი) 1949 წელს, წახნაგოვანი ფორმისაადა შეიცავს 40 მეტრში ჩატანებულ კვადრატულ კოშკებს (8X8მ)

ციხე ქალაქი ნაგებია ქვითკირის თანაბარი წესიერი კვადრებით (გარე და შიდა გალავანი) აგრეთვე ნატეხი იშვიათად რიყის ქვით და და გამაგრებულია კირხსნარით.

ვაშნარი. ბაზილიკის ნანგრევები

განათხარ ნაგებობათა შორის
მნიშვნელოვანია შიდა ციხის
სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში,
გალავანის გასწვრივ
გამოვლენილი სამნავიანი
ბაზილიკა რომლის
ხუთწახნაგოვანი აფსიდა
აღმოსავლეთის გალავნის გარეთაა
მოქცეული, ხოლო
ნახევარწრიული საფეხურებიანი
საკურთხეველის იატაკი

ჰიდრავლიკურ ხსნარზე დაგებული მარმარილოს ფილებითყოფილა მოპირკეთებული. ბაზილიკას სამი მხრიდან გარსშემოსავლელი დერეფანი, ხოლო სამხრეთ-აღმოსავლეთით სენაკი აქვს მიშენებული, ეკლესიის შესასვლელი კარიბჭე დასავლეთიდანაა გაჭრილი.

ბაზილიკა რომლის საერთო ფართია 24X23,4 მკრამიტით ყოფილა დახურული. ბაზილიკის ცენტრალურ და სამხრეთ ნაგში 4 აკლდამა ხოლო სამხრეთ სენაკში ორი სამარხი იქნა დადასტურებული, ისინი წარჩინებულ პირთა სამარხებს წარმოადგენენ. ბაზილიკის კედლები ამოყვანილია ბაზალტის კვადრებისა და კვადრატული აგურის სარტყელების მონაცვლეობით და კირხსნართაა ნაღესი.

მნიშვნელოვანი არქეოლოგიური მონაპოვარია თიხის მილებით აღმოსავლეთის გალავნიდან, შემოყვანილი წყალსადენი, რომელიც კვადრატული აგურებისა და კირხსნარის სუდარაშია მოქცეული, იგი გაყვანილია ბაზილიკის სამხრეთი კედლის ქვეშ, მის გასწვრივ, რაც წყალსადენის დაზიანების აცილების საშუალებას იძლეოდა.

ბაზილიკის ჩრდილოეთით, აღმოსავლეთის გალავნის გასწვრივ გამოვლენილია განსაკუთრებული ნაგებობა, რომელსაც ორი წყება კედელი აქვს, ზედხედში ისეთ შთაბეჭდილებას ქმნის თითქოს კვადრატი კვადრატშია ჩასმული, მისი გარეთა ზომაა 12,5 X 15,1მ, და 9,1 X 9,3მ.

ნაგებობა ორსართულიანია ყოფილა, რომლის ქვედა სართული ღორღით ყოფილა ამოვსებული და თავისებურ კვარცხბეკს წარმოადგენდა. მას ზემოდან ედგა ოთხ სენაკიანი მეორე სართული, სადაც დადასტურებულია სამარხები თიხის სარკოფაგებში, აქვეა გამოვლენილი ბაზისება, იმპოსტები და რვა კორინთული ტიპის სვეტისთავი, რომლებიც შემკულია აკანთის ფოთლის და ბოლუტების (ხვიების) გამოსახულებით, ქვისა და კვადრატული აგურის ნარევი წყობა შეინიშნება ზემოთხსენებული სათავსოს კედლებში რომელიც ასევე კირხსნართაა გამაგრებული.

გამთხრელთა მიერ ძეგლი “სამლოცველოდ” არის სახელდებული. არის მოსაზრება რომ ზემოთხსენებული ნაგებობა წარმოადგენს სვეტებიან მავზოლეუმს, რომელიც ცნობილია ელინისტურ სამყაროში.

გურიანთის ციხის ნანგრევები

დასაბამს აძლევს ფეოდალური გურიის გაერთიანებას.

ვაშნარის ციხე-ქალაქის მშენებლობისა და ძლიერების პერიოდი ისტორიკოსს მკვლევართა მიერ V-VIII საუკუნეებით განისაზღვრება. ჩვენთვის უცნობია ამ პერიოდის ციხე-ქალაქების სახელწოდება, მაგრამ მაგრამ საყურადღებოდ მიგვაჩნია ამ პუნქტის შესახებ ცნობილი ნ. ბერძენიშვილის მოსაზრება, რომლის მიხედვით გურიანის (ვაშნარის) წინამორწევა შემდგომში

ლიხაურის ციხე - მდებარეობს ოზურგეთის რაიონში, სოფლიდან დასავლეთით 2 კმ-ზე. სოფელ ჭანიეთის საზღვარზე მაღალ მთაზე. გეგმაში ოვალურ ციხეს ორსართულიანი კარიბჭე ჩრდილოეთიდან აქვს. სამხრეთის გალავანს გარედან სამი მცირე კონტრფორსი ამოუყვება. გალავნის ოთხივე მხარეში კოშკებია ჩართული. სამხრეთისა და დასავლეთის ოთხკუთხა ხოლო ჩრდილოეთისა და აღმოსავლეთისა მრგვალი. კოშკებს ახლავს სათოფურები, ციხის ტერიტორიაზე შემორჩენილია წყლის რეზერვუარი და ჭა. ციხე ვიზუალური დაკვირვებით გვიანდელ შუა საუკუნეებს მიეკუთვნება. ამავე სოფლის სასაფლაოზე შემორჩენილია ციხისა და კოშკის ნანგრევები, აგრეთვე გეგმაში კვადრატული ხუთწახნაგოვან აფსიდიანი. აქვეა ღვთისმშობლის დარბაზული ეკლესია, მისგან დასავლეთით კი კარგად თლილი კვადრებით ნაგები ორსართულიანი სამრეკლო, რომლის დასავლეთის ფასადის წარწერის მიხედვით XV საუკუნეში არის აგებული. ხოლო თვით ეკლესია XIII საუკუნის მეორე ნახევრითაა დათარიღებული.

აჭის ციხე – მდებარეობს ამავე სახელწოდების სოფელში ოზურგეთის რაიონში. ლიხაურის ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესიის დასაბლეთით და ლიხაურის ციხის აღმოსაბლეთით დაახლოებით 2 კმ-ზე. სოფლის სასაფლაოზე შემორჩენილი კოშკის ნანგრები სავარაუდოა რომ ზემოხსენებული ძეგლის საერთო ანსაბლში შედიოდა. აქვე სასაფლაოზე არის თლილი ქვის სწორი კვადრებით ნაგები წმინდა გიორგის დარბაზული ეკლესია, რომლის სამხრეთის კარის თავზე ასომთავრულით შესრულებული ვრცელი სამშენებლოწარწერაა. ეკლესიის გამოხატულობის საერთო კოლორიტი, წერის მანერა მას XIII საუკუნის მიწურულისა და XIV ძეგლებთან აახლოვებს.

გურიანთის ციხე – მდებარეობს სოფელ გურიანთაში ოზურგეთიდან 5 კმ-ზე. აღმართულია ნატანებსა და სუფსას შუა მოქცეული ბორცვოვანი ზოლის ერთ-ერთ გორაზე, ესაა ნაკაშიძეების გვიანფეოდალური ხანის ციხე, რომლის გალავნის ერთი მხარე ჩადის მდინარე ნატანებამდე, ხოლო მეორე მდ. სკურდუმამდე. ირკვევა რომ გურიანთის ციხე და ეკლესია XVII საუკუნის დასაწყისშია აგებული. ამავე პერიოდის დარბაზული ეკლესია შემორჩენილია ციხის ქვემოთ აღმოსავლეთ მხარეს.

გურიანთის ციხის ნანგრევები

ციხისფერდის ციხე –

სოფელი ციხისფერდი, მდებარეობს ოზურგეთიდან 7 კმ-ზე. აგებულია მაღალ მთაზე. შემორჩენილია მხოლოდ ჩრდილოეთისა და სამხრეთის კედლების ნაწილები. ციხე გეგმაში სწორკუთხოვანია მიემართება აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ. იგი ნაგებია დიდი ზომის ფლეთილი ქვით დულაბზე. აქვე ძლიერ დაზიანებული, დარბაზული, გვიანი შუა საუკუნეების ეკლესიაც ყოფილა.

ბაილეთის გალავნის

ნაშთი – სოფელი ბაილეთი მდებარეობს ოზურგეთის რაიონული ცენტრიდან 9 კმ-ზე. მდ. სუფსის მარცხენა მხარეს გურიანთის სამხრეთით შემორჩენილია მხოლოდ გალავნის ჩრდილოეთი კედლის ფრაგმენტი, რომელიც ფლეთილი ქვითაა ნაშენი დულაბზე.

კონჭკათის ციხის ნაშთი – სოფელი კონჭკათი მდებარეობს ოზურგეთიდან დაახლოებით 15 კმ-ზე. მდინარე სუფსის ნაპირზე მთაზე შემორჩენილი ნანგრევების გეგმა არ იკითხება.

ასკანის ციხე – მდებარეობს სოფლების ასკანისა და მთისპირის საზღვარზე, ოზურგეთიდან ჩრდილო აღმოსავლეთით 17 კმ-ზე. ბახვისწყლის ბახვისწყლის მარცხენა ნაპირზეა აღმართული, გორაზე.

საკმაოდ დაზიანებული გალავნის კედლების სისქე 2 მეტრამდე სიმაღლე კი 6 მეტრამდე აქვს. ციხის პირველ გალავანში შესვლა ქვის კარით შეიძლება, სადაც მრავალი ქვევრი და ქვის აუზია, აქ არის ერთი “წყლის სათვალავი”, ქვევრი რომელშიც იმდენი საწყაო ღვინო ჩადის, რამდენიც დღეა წელიწადში. შესასვლელში დგას გარედან და შიგნიდან სუფთად გათლილი ოთხკუთხა ქვა, სიგანე 2მ, სიმაღლე 4მ. მარცხნივ ყოფილა ღრმა ჭა, რომლიდანაც გვირაბი ჩადიოდა ბახვისწყლამდე. ციხის შიგნით ორი დიდი ქვა ქვევრია ამოკვეთილი, აქვე სამი მეტრი სიგანი, ლამაზად თლილი, მონოლითური სანადიმე ქვაფორეა. ციხის შესასვლელთან აღმართული იყო ბაზილიკის ტიპის ეკლესია, რომელიც თლილი ქვით აუგიათ. გვერდზე ეკლესიის ნაშთებია შემორჩენილი. ივანე როსტომაშვილის ენციკლოპედიურ ლექსიკონში აღნიშნულია ღიმ ასკანის ციხე IV სუკუნეშია აგებული, ამასვე იმეორებს 1896 წელს მოსკოვში გამოცემული მაგიდის ენციკლოპედიური ლექსიკონი.

ბუკის ციხე (თამარის ციხე) – მდებარეობს ამავე სახელწოდება სოფელში, ჩოხატაურის რაიონში, მისგან 6 კმ-ზე აღმოსავლეთით მდინარე სუფსის მარჯვენა ნაპირზე. მაღალ გორაზე აზიდულ ციხეს გარშემო უვლის ამჯერად ძლიერ დაზიანებული გალავანი.

მეგლზე არქეოლოგიური გათხრები 1964 წელს ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის მიერ (ხელმძ. ნ. ბერძენიშვილი)

გალავნის შემორჩენილ ნაწილში (ჩრდილო-აღმოსავლეთით) რამდენიმე სამშენებლო ფენა გამოიყოფა. მათგან უძველესი ადრეფეოდალური ხანისა უახლესი გვიანი შუა საუკუნეებისაა. ციხის ჩრდილოეთ მხარეს მიდგმული მრავალსართულიანი კოშკის პირველ სართულზე გამოვლენილია ქვის დიდისაწნახელი და ქვისავე კიბის დიდი ნაშთი. მეორე სართული საცხოვრებელი ჩანს, მესამე სართული საბრძოლო. კოშკი არქიტექტორმა კ. მელითაურმა VI–VII საუკუნის ძეგლად მიიჩნია. ციხის აღმოსავლეთ კედელზე მიშენებული ეკლესიის, მხოლოდ ჩრდილოეთისა და აღმოსავლეთის კედლებია შემორჩენილი. შესასვლელი გამოვლენილია დასავლეთ კედლის სამხრეთ ნაწილში. ეკლესიას სწორი აფსიდა აქვს. ძეგლის შიდაპირი მოპირკეთებულია. არქიტექტურული მონაცემებით, ეკლესია ადრეული შუა საუკუნეების ბოლო ეტაპით თარიღდება. ციხის აღმდგენად მოიხსენიება მამია III გურიელი, რომელიც XVII-XVIII საუკუნეების მიჯნაზე ზეობდა. ციხე დურიის რუსეთთან შეერთებამდე (1811 წლამდე) იგი კონტროლს უწევდა იმერეთიდან და მესხეთიდან შავი ზღვისკენ მიმავალ გზას.

ზოტის ციხე (ღომის ციხე) – მდებარეობს ჩოხატაურის რაიონის სოფელ ზოტში ადგილ “საყდრის ყელზე” ჩოხატაურიდან 36კმ-ზე სამხრეთ აღმოსავლეთით გუბაზოულის ხეობაში. შემორჩენილია ციხის აღმოსავლეთისა და დასავლეთის კედლის ფრაგმენტები. ძეგლს მისასვლელი სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან აქვს. იგი აგებულია დიდი ზომის ფლეთილი ქვებით დულაბზე. ციხე ქრონოლოგიურად შუა საუკუნეებში თავსდება.

გორა ბერეჟოულის ციხე-გალავანი – სოფელი გორაბერეჟოული ჩოხატაურის რაიონში, მისგან 3 კმ-ზე. სუფსა გუბაზოულის შუამდინარეთის ქვემო ცენტრში. ციხე გალავანი წარმოდგენილია მაღალი კედლებით და საბრძოლო ბილიკებით, კედლებში დატანებულია სათოფურები, ეზოში შემორჩენილია მარანი და ღრმა ჭა. ციხე-გალავანი ნაგებია რიყის ქვებით კირის ხსნარზე ძეგლის სამხრეთით ასიოდე მეტრზე მდგარა ერისთავთა კარის ძველი ეკლესია რომელიც სიმცირის გამო დაუნგრევიათ და მის ადგილზე დიდი, რუსული ტიპის ეკლესია აუგიათ. იგი აღმოსავლეთ გურიის ერისთავთა სახლის უკანასკნელი სალოცავი იყო.